

8.11.2017

Dnro 13/2/16

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

PÄÄTÖS TELEVALVONNAN EDELLYTYKSIÄ KOSKEVASSA ASIASSA

1

ASIA

Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen tarkastusta 30.10.2015 varten pyydettiin poliisilaitosta toimittamaan kultakin telepakkokeinoja käyttäneeltä tutkinnanjohtajalta kaksi ensimmäistä vuonna 2015 tuomioistuimelle esitettyä telepakkokeinovaatimusta ja käräjäoikeuden päätös, jos se on poliisilaitoksella.

Aineistossa kiinnitti huomiota televalvontaa koskeva vaatimus, joka koski epäiltyä lapsikaappausta. Vantaan käräjäoikeus oli 15.1.2015 myöntänyt päätöksellään luvan vaatimuksen mukaisesti.

Rikoslain 25 luvun 5 a §:n mukaan lapsikaappauksesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentissa säädetään siitä, minkä rikosten tutkintaan televalvontaa saa käyttää. Momentin 1 kohdan mukaan televalvontaa saa käyttää, jos epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi kohdassa 2–10 on lueteltu ne erityiset rikokset, joiden tutkintaan televalvontaa saa käyttää. Lapsikaappaus ei ole tässä luettelossa.

Kun näytti siltä, että televalvontaa ei olisi saanut käyttää kysymyksessä olevan rikosepäilyn selvittämiseen, Itä-Uudenmaan poliisilaitos toimitti asiassa alustavaa selvitystä tarkastuksen jälkeen 12.11.2015. Alustavan selvityksen mukaan kysymyksessä olevaan rikosilmoitukseen rikosnimikkeiksi on kirjattu lapsikaappaus ja törkeä vapaudenriisto. Lisäksi alustavassa selvityksessä todetaan muun muassa, että ainakaan SALPA-järjestelmän harjoittelukanta ei tämän asian vuoksi tehdyssä kokeiluissa ohjannut vaatimuksen tekijää oikein televalvonnan edellytysten valinnassa.

Koska en pitänyt asiaa riittävästi selvitettyinä saamani alustavan selvityksen perusteella, otin asian eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla selvitettäväkseni.

Selvitys- ja lausuntopyynnössäni pyysin poliisia kiinnittämään huomiota siihen, millä perusteella epäillyn lapsikaappauksen selvittämiseen on haettu lupaa televalvontaan; siihen, onko asiassa ollut perusteita epäillä törkeää vapaudenriistoa, kuten alustavassa selvityksessä ja asiasta laaditussa tutkintailmoituksessa mainittiin ja siihen, miten SALPA-järjestelmä ohjaa telepakkokeinovaatimusten tekemisessä, kun käsillä olevan kaltainen tilanne on mahdollinen.

Käräjäoikeudelle osoittamassani selvitys- ja lausuntopyynnössäni pyysin kiinnittämään huomioita erityisesti siihen, millä perusteella epäillyn lapsikaappauksen selvittämiseen myönnettiin lupa televalvontaan.

2 SELVITYS

2.1 Poliisi

Epäillyn rikoksen tutkinnanjohtajana toimineen rikoskomisario A:n ja tutkijana toimineen rikosylikonstaapeli B:n selvityksistä ilmenee muun muassa seuraavaa.

B:n mukaan hän on laatinut televalvontalupavaatimuksen, jonka A on tarkastanut, allekirjoittanut ja esittänyt käräjäoikeudelle.

B kertoo tehneensä vaatimuksen törkeän vapaudenriiston perusteella, mutta asiassa tapahtuneen ”näppäilyvirheen” vuoksi hän on SALPA-järjestelmän vetovalikosta valinnut rikosnimikkeeksi lapsikaappauksen törkeän vapaudenriiston sijaan. B:n mukaan asiassa on vapaudenmenetyksen ja sen keston sekä olosuhteiden vuoksi ollut syytä epäillä törkeää vapaudenriistoa.

A:n mukaan asiassa on ollut syytä epäillä sekä törkeää vapaudenriistoa että lapsikaappausta. Vantaan käräjäoikeus on A:n mukaan vanginnut epäillyn poissaolevana ja päätöksen mukaan lapsikaappauksen ja törkeän vapaudenriiston epäilyyn on ollut olemassa todennäköiset syyt. Televalvontalupaa on haettu vangitsemispäätöksen jälkeen ja vaatimukseen on virheellisesti valittu väärä peruste (lapsikaappaus) vaikka todellinen peruste on ollut törkeä vapaudenriisto. SALPA-järjestelmä ei ole estänyt virheellistä valintaa, vaikka sen olisi tullut ohjata vaatimuksen tekijää niin että väärän perusteen valitseminen ei olisi mahdollista.

Itä-Uudenmaan poliisilaitos toteaa lausunnossaan muun muassa, että televalvontavaatimuksen tiedot on kirjattu asianomistajan antaman ilmoitustiedon mukaisesti eikä poliisilla ole ollut perusteita epäillä asianomistajan kertoman luotettavuutta. Lisäksi on huomioitava, että epäilty on vangittu poissaolevana. Poliisilaitoksen mukaan asiassa on lausunnosta tarkemmin ilmenevin tavoin ollut perusteet epäillä törkeää vapaudenriistoa.

Poliisihallituksen mukaan asiassa on tuotu esiin seikkoja, jotka osaltaan tukevat törkeän vapaudenriiston soveltuvan rikosnimikkeeksi asiassa ja näin ollen myös televalvontavaatimuksen perusteeksi asiassa. Poliisihallituksen mukaan asiassa on ollut hyväksyttävät syyt televalvontavaatimuksen esittämiseksi epäillyn törkeän vapaudenriiston selvittämiseksi. Poliisihallitus kuitenkin katsoo poliisilaitoksen virkamiesten toimineen huolimattomasti valitessaan SALPA-järjestelmän televalvontavaatimuksen alasvetovalikosta väärän rikosnimikkeen.

Poliisihallitus kertoo olleensa asian johdosta yhteydessä Keskusrikospoliisin tiedusteluosaston erityisoperaatiolinjan televiestintäyksikköön ja saanut siltä selvityksen virheellisen kirjauksen mahdollistaman tilanteen syntyisestä.

Poliisihallituksen Keskusrikospoliisilta saaman selvityksen mukaan SALPA-järjestelmän televalvontavaatimuslomakkeella on ollut ns. konfiguraatiovirhe, jossa rikosnimike-alasvetovalikossa on ollut rikosnimike, joka ei täytä televalvonnan edellytyksiä. Lapsikaappaus-rikosnimike poistettiin SALPA-lomakkeelta Keskusrikospoliisin toimesta 4.3.2016.

Poliisihallitus katsoo, että menettelyn moitittavuuden arvioinnissa tulisi ottaa huomioon, että virheellinen menettely on mahdollistunut osin Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen ulkopuolisesta tekijästä johtuen.

Itä-Uudenmaan poliisilaitokselta 24.8.2017 saadun tiedon mukaan asian esitutkinta on keskeytetty eikä epäilty ole tavoitettu.

2.2

Käräjäoikeus

Käräjätuomari C kertoo asiassa tapahtuneen virheen, joka ratkaisijan huolellisella asiaan paneutumisella olisi helposti ollut vältettävissä ja syynä virheeseen on ollut hänen huolimattomuutensa.

Lausunnossaan laamanni toteaa Vantaan käräjäoikeudessa käsiteltävän vuosittain runsaasti pakkokeinoasioita ja näitä asioita käsittelevät ja ratkaisevat käräjätuomarit ovat usein suuren työpaineen alla. Tällainen tilanne voi johtaa siihen, että yksittäisessä asiassa voi tapahtua virheitä. Pakkokeinoasioiden koulutuksessa ja perehdytyksessä käräjäoikeudessa kiinnitetään jatkuvasti huomiota pakkokeinoasioiden kriittisiin kohtiin.

Laamanni kiinnittää huomiota siihen, että virhe on ollut poliisin vireille panemassa hakemuksessa.

Laamannin mukaan määräaikainen käräjätuomari C on hoitanut tehtävänsä mallikkaasti ja utterasti ja tapahtunut virhe on valitettava.

3

OIKEUSOHJEITA

Pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ssä säädetään televalvonnasta ja sen edellytyksistä:

Televalvonnalla tarkoitetaan tunnistamistietojen hankkimista viestistä, joka on lähetetty 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen käytön tilapäistä estämistä. Tunnistamistiedolla tarkoitetaan sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 3) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä, automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta luvattomasta käytöstä;
- 4) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä, lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin tai parituksesta;
- 5) huumausainerikoksesta;
- 6) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, kouluttautumisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, terroristiryhmän rahoittamisesta tai matkustamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten;
- 7) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 8) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä;
- 9) panttivanjin ottamisen valmistelusta; taikka
- 10) törkeän ryöstön valmistelusta.

Rikoslain 25 luvun 5 a §:

Lapsikaappaus.

Jos lapsen omavaltaisessa huostaanotossa

- 1) lapsen huoltoa koskevia oikeuksia loukaten lapsi viedään pois asuinvaltiostaan tai jätetään palauttamatta sinne ja

2) lapsen huoltoa koskevia oikeuksia oli poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetty tai olisi käytetty ilman poisviemistä tai palauttamatta jättämistä, rikoksentehtäjä on tuomittava lapsikaappauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rikoslain 25 luvun 1 §:

Vapaudenriisto.

Joka sulkemalla sisään, sitomalla, kuljettamalla johonkin tai muulla tavoin oikeudettomasti riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä, on tuomittava vapaudenriistosta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rikoslain 25 luvun 2 §:

Törkeä vapaudenriisto.

Jos vapaudenriistossa

- 1) vapaudenmenetystä jatketaan yli kolmen vuorokauden,
 - 2) aiheutetaan vakavaa vaaraa toisen hengelle tai terveydelle tai
 - 3) käytetään erityistä julmuutta tai vakavan väkivallan uhkaa
- ja vapaudenriisto on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästä vapaudenriistosta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä.

4

RATKAISU

4.1

Poliisi

Saadun selvityksen perusteella asiassa on epäilty sekä törkeää vapaudenriistoa että lapsikaappausta. Käytettävissäni olevien tietojen perusteella minulla ei ole aihetta epäillä tätä.

Kysymyksessä olevassa 14.1.2015 allekirjoitetussa televalvontalupavaatimuksessa on epäillyn rikosnimikkeeksi kirjattu lapsikaappaus edellä selvityksessä esitetyistä syistä johtuen, vaikka tarkoitus on ollut hakea lupaa tutkittavana olevan törkeän vapaudenriiston perusteella.

Pidän ilmeisenä, että osaltaan tähän virheeseen on johtanut se, että telepakkokeinojen käyttöön tarkoitettu SALPA-järjestelmä on vastoin tarkoitustaan sisältänyt mahdollisuuden hakea televalvontalupaa lapsikaappauksen perusteella, vaikka tämä ei ole lainmukaista. Esimerkiksi tarkastuksilla saamani käsityksen mukaan SALPA-järjestelmä ohjaa tai sen on ainakin tarkoitus ohjata käyttäjänsä niin, että hakemukseen ei olisi mahdollista sisällyttää sellaista rikosta, jonka selvittämiseen ei kyseistä telepakkokeinoa saa lain mukaan käyttää. Tässä tapauksessa ei kuitenkaan ole näin käynyt.

Käytettävissäni olevan aineiston ja selvityksen perusteella televalvontalupavaatimusta on perusteltu niin, että perusteiden mukaan on mahdollista, että kysymys olisi epäilyistä törkeästä vapaudenriistosta. Näin ollen näyttää siltä, että kysymys on selvityksessä esitetyin tavoin "klikkausvirheestä" eikä asiassa ole vaadittu (ja saatu) televalvontalupaa sellaisen rikoksen selvittämiseen, johon lupaa ei tosiasiallisesti ole lain mukaan mahdollista saada.

Virkamiehen tehtävien asianmukainen suorittaminen tarkoittaa muun muassa normaalia huolellisuutta niiden seikkojen ja säännösten huomioon ottamisessa, jotka koskevat kyseistä virkatehtävää. Selvää on, että pakkokeinoasioiden hoitamisessa on otettava huomioon pakkokeinolain säännökset eikä esimerkiksi pakkokeinoa saa käyttää tai hakea lupaa sen

käyttämiseen, jos laki ei salli keinon käyttöä tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseen. Vaikka telepakkokeinoasioiden hoitamista varten on luotu tekninen SALPA-järjestelmä, on viime kädessä virkamiehen vastuulla, mitä tietoja hän järjestelmään ”syöttää”. Se, että järjestelmä on sallinut käyttää lainvastaisesti rikosnimikettä, jonka kohdalla televalvonta ei ole mahdollista, ei poista virkamieheltä huolellisuusvaatimuksen mukaista menettelyä.

Kuten edellä olen todennut, kysymys tässä asiassa on siitä, että vaatimukseen on kirjattu väärä rikosnimike; kysymys ei ole siitä, että televalvontaa on käytetty sellaisen rikoksen selvittämiseen, että olisi menetelty lainvastaisesti.

Pidän riittävänä saattaa käsitykseni huolellisesta menettelystä rikoskomisario A:n ja rikosylikonstaapeli B:n tietoon.

Kun paljastunut järjestelmävirhe on selvityksen mukaan korjattu, minulla ei ole aihetta toimenpiteisiin sen suhteen.

4.2

Tuomioistuim

Kuten edellä olen todennut, poliisin vaatimuksessa epäilty rikos on perusteltu niin, että perusteiden mukaan on mahdollista, että kysymys olisi epäilystä törkeästä vapaudenriistosta. Siten siinä, että epäillyn rikoksen selvittämiseksi on myönnetty televalvonta ei ole sinänsä kysymys lainvastaisesta pakkokeinon käytöstä, jos muut lain määräämät edellytykset keinon käytölle ovat olleet olemassa. En ole näiden muiden edellytysten olemassa oloa ottanut selvittäväkseni; kysymys tässä on pelkästään siitä, onko vaatimuksessa ja luvassa käytetty rikosnimike sellainen, että sen selvittämiseen televalvonnan käyttö on ylipäättään mahdollista.

Totean, että tuomioistuimen roolissa pakkokeinoasioissa - aivan erityisesti salaisten pakkokeinojen osalta – korostuu kansalaisten perusoikeuksien turvaaminen. Koska pakkokeinon kohde ei ole läsnä (eikä edes tietoinen asiasta), on tuomioistuimen selvittämisvelvollisuus käsitykseni mukaan erityisen korostunut sen selvittämiseksi, ovatko edellytykset vaaditun pakkokeinon käytölle olemassa. Eräs tärkeä seikka asian selvittämisessä on luonnollisesti sen kontrollointi, että kysymyksessä on sellainen rikos, jonka selvittämiseen vaadittua keinoa saa käyttää. Se, että poliisin vaatimuksessa on virhe, ei käsitykseni mukaan lainkaan vähennä tuomioistuimen vastuuta asiassa.

Vaikka olen edellä todennut, että kysymyksessä on tosiasiallisesti ollut epäilty törkeä vapaudenriisto, jonka selvittämisessä televalvonnan käyttö on mahdollista, pidän tuomioistuimen huolimattomuutta tässä rikosnimikettä koskevassa asiassa vakavampana kuin poliisin – edellä tuomioistuimen roolista lausumani johdosta.

Kiinnitän käräjätuomari C:n vakavaa huomiota edellä huolellisuudesta ja tuomioistuimen roolista salaisten pakkokeinojen käsittelystä lausumaani.

5

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 4.1 lausumani käsityksen rikoskomisario A:n ja rikosylikonstaapeli B:n tietoon.

Saatan edellä kohdassa 4.2 lausumani käsitykseni käräjätuomari C:n tietoon.

Näissä tarkoituksissa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:lle, B:lle ja C:lle.